

BASES
PRA UNIFICACION
DAS

NORMAS
LINGÜÍSTICAS
DO
GALEGO

Edición non venal

É unha xentileza de
Ediciones Anaya, S.A.

4699-NOR.-1 B

Resume dos seminarios celebrados na
Universidade de Santiago de Compostela
desde decembro de 1976 a xuño de 1977

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA DE SANTIAGO

01390524

46 14
NOR.-13

BASES
PRA UNIFICACION
DAS

NORMAS
LINGÜÍSTICAS
DO
GALEGO

Edición non venal

É unha xentileza de
Ediciones Anaya, S. A.

© Universidade de Santiago de Compostela
Depósito Legal: M. 42212-1977
ISBN: 84-207-1960-9
Printed in Spain
Imprime: Gráficas Oggi
Avda. de Pedro Díez, 44-46
Madrid-19

PRESENTACIÓN

Neste Nadal de 1977 témo-lo gusto de poder agasallar a tódolos mestres galegos con esta primeira editorial. É a primeira edición dunha obra que terá unha importancia capital nos primeiros pasos da autonomía cultural de Galicia.

É unha satisfacción pra nós poder axudar ós escolantes no seu labor restaurador da cultura galega. O traballo que lles cómpre facer non é doado; por iso asumímo-la obriga de lles ofrece-la nosa colaboración.

Estas normas son o resultado dunha serie de seminarios filolóxicos semanais promovidos polo Instituto da Lingua Galega da Universidade de Santiago, celebrados desde Nadal de 1976 a xuño de 1977. Neles participaron mestres, filólogos, escritores e sociolingüistas. Ó equipo e mais á Institución agradecemoslle-la cesión dos orixinais pra esta edición non venal.

Con este agasallo mandamos a Galicia un sinxelo viva pola súa cultura, que, libre xa de atrancos, vemos con ledicia erguerse con pulo.

*Nadal de 1977
Ediciones Anaya*

LIM IAR

Un equipo de lingüistas, escritores, académicos e mestres traballaron durante varios meses na elaboración destas normas ortográficas e morfolóxicas da lingua galega. Na súa tarefa tiveron presentes as normas que, hai anos e con carácter experimental, publicaron a Real Academia Galega e mailo Instituto da Lingua Galega, así como a tendencia lusista que nos últimos tempos defenderon algúns escritores e lingüistas.

O feito de teren procedido con deliberada atención ás tendencias existentes no proceso unificador, á percura dunha integración equilibrada das mesmas, representa unha actitude realista e construtiva que se reflexa de xeito positivo nos resultados. De certo que estas normas serán un instrumento eficaz pra esa alfabetización masiva na nosa lingua que a evolución dos tempos vai tornando necesaria e urxente.

Como no seu día fixeran a Academia e mailo Instituto, tamén neste caso se procede con plena conciencia do valor fundamentalmente experimental das normas propostas. De ahí a súa atinada flexibilidade, como cómpre tratándose dunhas normas que son propostas e non impostas. Por todo iso e polo que teñen de camiño ben fundado pra unificación normativa da nosa lingua, son merecentes da mellor acollida por parte de tódalas persoas e entidades interesadas no logro desa unificación. Confiamos en que a unificación definitiva, que terá que se basar na consagración polo uso, e na oficialización pola Xunta de Galicia, non tardará en chegar.

Domingo García-Sabell.
Presidente da Real Academia Galega.

1. O alfabeto.— O galego ten as seguintes letras:

Escríbense	Chámanse	Soan
<i>a</i>	a	/a/
<i>b</i>	be	/b/
<i>c</i>	ce	/θ/ e /k/
<i>ch</i>	che	/ç/
<i>d</i>	de	/d/
<i>e</i>	e	/e/, /ɛ/
<i>f</i>	e fe	/f/
<i>g</i>	gue	/g/ (1)
<i>h</i>	ache, agá	/φ/ (cero)
<i>i</i>	i	/i/
<i>l</i>	ele	/l/
<i>ll</i>	elle	/ʎ/
<i>m</i>	eme	/m/
<i>n</i>	ene	/n/
<i>ñ</i>	eñe	/ɲ/
<i>o</i>	o	/o/, /ɔ/
<i>p</i>	pe	/p/
<i>q</i>	que	/k/
<i>r</i>	erre	/r/, /r̄/
<i>s</i>	ese	/s/
<i>t</i>	te	/t/
<i>u</i>	u	/u/
<i>v</i>	uve	/b/
<i>x</i>	equis, xis	/ʃ/, /ks/
<i>z</i>	ceta	/θ/

O dígrafo *nh* equivale a *n* velar. Só se usa pra escribir *unha*, *algunha*, *ningunha*.

Aparte das mencionadas letras hai tamén o *j* (xota), o *k* (ka) o *y* (i grego) e o *w* (uve dobre), que se usan pra escribir palabras doutros idiomas.

(1) Non pode ser rexeitada a pronuncia do *g* como unha aspirada semellante ó *h* inglés, por ser un fenómeno de noso que comprende as provincias da Coruña e Pontevedra, e a metade da de Ourense, e un bo anaco da de Lugo.

2. O acento (1).— O acento gráfico galego é un tilde oblicuo (´) (2). A presenza ou ausencia deste signo nunha palabra fai patente a súa sílaba tónica en canto se apliquen as regras que seguen:

2.1. Palabras agudas.— Levan acento gráfico as polisílabas rematadas en vocal, en vocal + -n, en vocal + -s e en vocal + -ns: *irmá, café*, (el) *prevé, alí, abó, aló, bambú*; *irmás, cafés*, (ti) *prevés, cadrís, abós, ferrobús*; *irmán*, (el) *detén*, (eles) *prevén*,

(1) Unhas regras de acentuación teñen que basarse nos tres principios seguintes: a) permitir averiguar a sílaba tónica dunha palabra no cen por cen dos casos; b) esixir un gasto mínimo de tildes, e c) seren doadamente memorizables. Con estes tres requisitos é inevitable que as presentes se parezan mais ás do castelán cás do portugués.

(2) A presenza ou ausencia desta vírgula serve pra marcar a posición do acento na palabra. En portugués e en catalán e noutras linguas nas que se usan acentos gráficos, utilízanse tamén outros tipos de vírgula (^ , `) pra marca-lo timbre de *e*, *o*, de paso que se marca que son tónicos. Según isto en galego poderíase pensar tamén en diferenciar-lo *e* de *revés* (aberto) do de *burgués* (pechado). Como as palabras que teñen que levar acento gráfico son as menos (as regras de acentuación na nosa, como naquelas linguas, están pensadas en función de que o aforro de acentos sexa máximo), as verbas que teñen *e*, *o* susceptibles de levar acento gráfico son sobre o 5 por cen; queremos dicir que nin en catalán, nin en portugués nin en galego está previsto que leven acento palabras como *cedo*, *sete*, *lobo*, *home*, e así o 95 por cen das que teñen *e*, *o* tónicos.

Por outra parte, é ben sabido o feito de que en galego, aínda sendo xeral a existencia de dous *e* e dous *o*, pode ocorrer que, na mesma palabra, a un *o* aberto no galego occidental corresponda un *o* pechado no galego oriental ou viceversa; e o mesmo co *e*. Isto tería como consecuencia que unha palabra sería susceptible de levar dous tipos de acento según a procedencia do que a usase: *córtalo*, pra un galego oriental, con *o* pechado, e *córtalo*, pra un galego occidental, con *o* aberto. Estas dúas razóns (o escaso rendemento do acento como distintivo do timbre, e a falta, polo de agora, dunha pronuncia oficial) fan desaconsellable o uso doutros acentos cós que non sexan pra marca-la sílaba tónica.

bombín, pantalón, algún; irmáns, almacéns, calcetíns, pantalóns, algúns.

En consecuencia, non se acentúan: as monosílabas: *bon, can, din, fun, tres, fe, xa*, etc. As acabadas en ditongo decrecente: *cantei, cantou, fuxiu, animais, coroneis*, etc. As acabadas en consoante distinta de -n, -s: *animal, amor*, etc.

2. 2 Palabras graves.— Levan acento gráfico as acabadas en consoante distinta de -n, -s, e as acabadas en ditongo decrecente (seguido ou non de -n, -s): *César, Félix, álbum, fútbol, amábeis*.

En contra das normas anteriores, *i*, *u* tónicos acentúanse cando forman parte dunha secuencia de vocais e fan sílaba en por si: *había, moía, traías, Luísa, lúa, miúdo, raíz, Coímbra, aínda, saír, caída*.

En consecuencia: sábese que *i*, *u* sin acento nos contextos mencionados, forman sílaba coa vocal seguinte ou coa anterior, según sexa o ditongo crecente ou decrecente: *moia, traia, puiden, labia, leria, Maiz, Fraiz, Fouz*.

2. 3. Palabras esdrúxulas (3).— Acentúanse todas: *cántico, bébedo, insípido, inhóspito, pústula*.

2. 4. Casos especiais

2. 4. 1. Os verbos con pronomes enclíticos ou

(3) Existía tamén en galego a posibilidade de considerar esdrúxulas a efectos ortográficos palabras como *Galicia, leria, recua, Antonio, xuicios*, etc. Sopesouse tamén esta posibilidade. Desde un punto de vista da economía dos acentos non ofrece ventaxas porque, se ben permite aforra-los acentos en *habia, habias*, etc., esixe gastalos nas palabras mencionadas: *Galícia, léria*, etc. Tacticamente, acentuar *Galícia* achegaríanos á ortografía portuguesa, o cal, sentimentalmente é unha aspiración de todos. Na práctica, adopta-las regras da acentuación portuguesa ía redundar no aumento das complicacións pedagóxicas do ensino do galego. Cómpre ademais lembrar-lo que decimos na nota (1).

os verbos e pronomes coa segunda forma do artigo soldada (ver 8) cóntanse coma se foran unha palabra única. Desta maneira haberá que acentuar: *sábese, sábeseche, coméraa, trouxémolo, coméralo, vénde-lo cabalo; pro non vende-lo cabalo, comeraa, comerala.*

2. 4. 2. Por veces hai palabras que na pronuncia se distinguen por teren a vocal tónica con timbre distinto (*oso* / *óso*), ou por unha palabra ser tónica e a outra átona (*dá* / *da*), e que na escrita se representen coas mesmas letras. Normalmente o significado destas palabras resulta manifesto porque a que significa A non pode aparecer nos contextos da que significa B, como é o caso de (el) *cose* (con o aberto) frente a *cose* (ti) (con o pechado), e o de moitos outros presentes e imperativos de verbos da segunda. Cando o contexto non é explícito hai que marcar cun acento unha das dúas palabras homógrafas; por vía de regra, a que teña vocal aberta ou a que sexa tónica (4):

<i>ven</i> (pres. de <i>vir</i>)	<i>ven</i> (pres. de <i>ver</i> ; imperativo de <i>vir</i>)
<i>óso</i> (do esquelete)	<i>oso</i> (animal)
<i>fôra</i> (adv.)	<i>fora</i> (plusc. de <i>ser, ir</i>)
<i>póla</i> (rama)	<i>pola</i> (galiña; <i>por</i> + <i>a</i>)
<i>pé</i> (extremidade)	<i>pe</i> (letra)
<i>nó</i> (dun frío ou da madeira)	<i>no</i> (<i>en</i> + <i>o</i>)
<i>vés</i> (pres. de <i>vir</i>)	<i>ves</i> (pres. de <i>ver</i>)

(4) Frente ó castelán, o *el* galego non leva acento; tampouco leva acento en galego o reflexivo *si* (*non sabe que facer de si*) nin o afirmativo *si* (*¿Vés? Si*).

<i>dás</i> (pres. de <i>dar</i>)	<i>das</i> (<i>de</i> + <i>as</i>)
<i>dá</i> (pres. imperat. de <i>dar</i>)	<i>da</i> (<i>de</i> + <i>a</i>)
<i>é</i> (pres. de <i>ser</i>)	<i>e</i> (conxunción)
<i>té</i> (infusión)	<i>te</i> (letra)
<i>nós</i> (pl. de <i>nó</i> ; nosoutros)	<i>nos</i> (<i>en</i> + <i>os</i> me átono)
<i>vós</i> (vosoutros)	<i>vos</i> (pronome átono)
<i>só</i> (nada ou ninguén mais)	<i>so</i> (debaixo de)
<i>dó</i> (dor)	<i>do</i> (<i>de</i> + <i>o</i>)
<i>pór</i> (poñer)	<i>por</i> (preposición)
<i>ó</i> (<i>a</i> + <i>o</i>)	<i>o</i> (artigo)
<i>có</i> (<i>ca</i> + <i>o</i>)	<i>co</i> (<i>con</i> + <i>o</i>)
<i>cá</i> (<i>ca</i> + <i>a</i>)	<i>ca</i> (<i>con</i> + <i>a</i>)
<i>cómpre</i> (é mester)	<i>compre</i> (merque)

Vés, dá, dás, é e pór gardan acento en caso de levar un artigo ou un pronome enclítico: *¿Vélo ver?; Dállo; Éo.*

2. 4. 3. Hai veces que unha palabra cambia de función gramatical sin mudar nada ou case nada a súa significación, como é o caso dos demostrativos: *este libro*, frente a *levo este*. Viña sendo costume acentuar estes pronomes cando facían de sustantivos. Tales acentos son superfluos, polo tanto é aconsellable prescindir deles. O mesmo acontece con *mais* (adverbio e conxunción) e *un* (artigo e numeral).

Un caso especial é o constituído polas palabras *que, cal, quen, canto, cando, como, onde*, que poden ser relativas ou interrogativas. Era costume acentualas en caso de que foran interrogativas. Tal acentuación é sempre superflua nas interrogativas directas, porque a fan redundante os signos de inte-

rrogación: *¿Quen es?, ¿Como te chamas?, ¿Canto lle debo?* Tamén é superflua na maioría das interrogativas indirectas: *pregúntalle como se chama; non sei que lle puido pasar*. Só e mester, polo tanto, acentuar aqueles casos en que poida haber ambigüidade: *xa sabes qué hai* fronte a *xa sabes que hai*.

2. 4. 4. Os adverbios en *-mente* formados sobre adxectivos que esixiran acento gráfico (*común, hábil, cómodo*) gardaban tamén o acento no derivado (*comúnmente, hábilmente, cómodamente*). Tamén son inútiles estes acentos e podemos prescindir deles.

3. A diérese.— Úsase coa letra *u* nas secuencias *güe, güi*, nas que o *u* non é mudo: *lingüística*. Tamén se usa sobre o *i* na primeira e segunda persoas dos imperfectos dos verbos en *-aer* (*cañamos, cañades*), *-oer* (*moñamos, moñades*), *-aír* (*sañamos, sañades*) e *-oír* (*oñamos, oñades*). Desta maneira destácase que o *i* é silábico, aínda que átono, e permítese distinguir estas formas das do presente de subjuntivo onde o *i* é semiconsoante: *moñamos, moñades*.

4. O guión.— Aparte da súa función normal, a de partir palabras en final de línea, úsase o guión pra solda-lo artigo *-lo, -la, -los, -las* ó verbo ou ó pronome precedente (ver 8): *limpa-lo centeo, cóme-las papas, sachabámo-lo millo, tróuxenlo-lo libro, déille-los bos días* (1).

(1) Pra notar graficamente as secuencias de verbo ou pronome + segunda forma do artigo (*comer + o + caldo; comémos-lles + o + caldo*) pode escollerse entre tres posibilidades: *comé lo caldo, comelo caldo e come-lo caldo*. Non hai razóns de peso que decidan a favor dunha ou doutra escolla. De todas maneiras, en *comé*

Por, tras, mais, todos, todas, ambos, ambas, entrambos, entrambas, tamén esixen a segunda forma do artigo, pro non é mester usar guión porque nestes mesmos contextos non aparecen os pronomes *-lo, -la* etc. Exemplo: *O teu e mailo meu, Tódolos días*.

Nas palabras compostas a presenza ou ausencia do guión depende da solidariedade dos elementos que as compoñan. Se a palabra se sente xa coma un todo (feito que se traduce fonicamente nun acento principal único), o guión non é mester: *galegopor-tugués*; en caso de estaren pouco soldados os elementos que compoñen a palabra, entón débese de usar guión (e mesmo acentuar graficamente cada unha das palabras, se é que usadas coma entidades separadas tiveran que levar acento): *galego-luso-brasileiro, demócrata-cristián*.

5. Acomodación de palabras e sufixos cultos.— Pra tratar de dar unhas normas orientadoras dentro deste material, tan amplo e variado, cómpre ter en conta que existen, desde o punto de vista fonético,

lo caldo queda moi desfigurado o infinitivo e en *comelo caldo* resulta moita intimidade entre un verbo e un artigo que pertence á palabra seguinte. Por esta razón, e porque visualmente é máis lexible, preferiuse a terceira solución. Evidentemente, o problema do guión neste uso é posterior ó problema do artigo *-lo, -la*. Ver 8.

A efectos tipográficos, cando se parte renglón entre o verbo (ou o pronome) e o artigo, o guión que parte a palabra non exime do guión que separa o artigo, que figurará encabeizando a segunda línea. Exemplo: *Onte a nai berroulle ó pícaro porque non quixo come-lo caldo*.

A propósito do guión tamén se pensou na posibilidade de usalo pra marca-la enclise dos pronomes: *sábe-se, dá-mo*, etc. A tendencia do galego á enclise de pronomes (que faría posibles grafías chocantes coma *trouxémos-che-lle-lo*) e o feito de que en contextos moi escasos revistiría este guión valor diacrítico, aconsellou prescindir do seu uso.

tres tipos de voces: populares, cultas e semicultas.

As primeiras son as que entraron nos comezos históricos da lingua e sufriron unha serie de transformacións fonéticas, que as fan hoxe case irrecorribles ó lado do étimo de que proceden (*c u n i c u l u c o e l l o*, *c l a v e c h a v e*, etc.)

As palabras cultas manteñen a súa forma orixinaria, só cun mínimo de cambios pra adaptalas á estrutura do idioma que as recibe (*e x p e r i e n t i a e x p e r i e n c i a*, *c l a v e c l a v e*, *i n c o g n i t u i n c ó g n i t o*).

As palabras semicultas experimentaron certas variacións debidas á súa introdución antiga na fala, pro non tantas como as sufridas polas voces populares (*c l a v u c r a v o*, *d o c t o r e d o u t o r*).

A diferenza entre os tres tipos vese máis claramente se tomamos como exemplo un étimo que tivera derivacións en cada un dos tres: *plenu* ten un derivado popular *cheo*; un semiculto, *prea(mar)*; e un culto, *pleno*.

Á hora de dar unha normativa, as formas que presentan algún problema son as cultas e semicultas. Nas primeiras, a configuración fonética depende da estrutura do idioma que as suministra e das adaptacións feitas pola lingua receptora; nas segundas, a forma está ben definida e fixada pola historia. A separación entre unhas e outras é fundamental.

5.1. Grupos consonánticos.

5.1.1. Grupos en que as dúas consoantes non forman parte da mesma sílaba, porque a primeira

vai coa vocal precedente e a segunda coa vocal seguinte (1).

-*ct-*, -*cc-*: mantéñense as dúas consoantes sempre que a vocal precedente sexa *a*, *e*, *o*; polo contrario, cando esta é *i* ou *u*, pérdese o primeiro elemento do grupo (2): *abstracto*, *actor*, *contacto*, *carácter*.

(1) O tratamento ortográfico dado ata agora a estes grupos foi diverso. Vexámo-las distintas solucións posibles e unha breve crítica das mesmas:

a) Dáse ás veces na fala a vocalización en *u* da primeira consoante, en especial se é velar: *reutor*, *confeución*, *conceuto*, *ouservar*; na lingua escrita dáse con frecuencia a vocalización da mesma consoante en *i* (*táitica*, *esaito*, *ténica*, *aición*, etc.), pro esta solución non ten apoio na fala. Ningunha destas prácticas pode tomarse como norma: a primeira por non ser xeral e a segunda por non ser real. Ademais non é unha solución típica galega, senón vulgarismo común tamén ás demais linguas e falas hispánicas. As únicas vocalizacións plenamente válidas son as das voces semicultas (*doutor*, *receita*.); tamén as dalgunhas voces cultas moi popularizadas (*o preceuto*).

b) A simplificación destes grupos suprimindo a primeira consoante tampouco é absolutamente xeral, pois por exemplo non abarca necesariamente ós falantes cultos; nin se trata dunha solución característica do galego, senón hispánica. Con todo, é unha tendencia importante na lingua que convén non esquecer.

c) Como a totalidade das palabras que presentan estes grupos son voces cultas, comúns a tódalas linguas da civilización occidental, o galego debe pregarse á práctica común a todas elas: mante-los grupos cultos conforme eran na lingua donante. Se o portugués e castelán din *dialecto*, o cat. e fr. *dialecte*, o alemán *Dialekt*, o ing. *dialect*, etc., o galego non ten por que seguir un camiño aparte.

(2) Parece preferíbel mante-las dúas consoantes do grupo na escrita e facer distinción entre *a*, *e*, *o* e *i*, *u* polas razóns seguintes:

a) Cando a consoante implosiva segue ás vocais *e*, *o*, aparte de que a súa pronuncia pode ouvirse en falantes cultos, o *c* axuda tamén a indicar cal é o timbre destas vocais, aberto, de regra, nas voces cultas. Por exemplo, *colecta* coa supresión do *c* daría *coleta*, confundíndose así na escrita dúas palabras diferenciadas na fala, cando menos pola distinta cualidade do *e*. A representación *colecta*, independentemente de que o *c* se pronuncie ou non, indica que o *e* é aberto.

exacto, lactante, pacto, reactivo, afectar, conxectura, detectar, arquitecto, adxectivo, traxecto, pro-xecto, inspector, octano, octaedro; redacción, reacción; confección, inspección, cocción; en cambio, ditar, vítima, conflito, conduta, destrutor, estrutura, flutuar, sedutor, tradutor, etc; aflicción, dicionario, construcción, tradución, etc.

Non obstante, algunhas voces moi cultas manteñen o grupo integramente, anque vaia precedido de *i* ou *u*: *pictos, pictórico, ictioloxía, ductibilidade, luctífero...; ficción, convicción, dicción, micción* e algunha outra.

A conservación do grupo é normativa prás voces cultas, pro hai algúns semicultismos que presentan vocalizado o primeiro elemento do grupo: *doutor, doutrina, doutoramento, suxeito...* e poucas mais; os casos particulares poden atoparse nun dicionario portugués, por corresponder estas vocalizacións a unha etapa lingüística común.

b) No caso de *a* precedente, a necesidade de conserva-la consoante implosiva provén da frecuencia de uso desta vocal *e*, en consecuencia, motivada pola confusión de pares léxicos a que a súa supresión daría lugar: *pacto/pato; lactar/latar; cacto/cato/capto/ (cauto)*. A razón é válida tamén pra *e*, *o*. Con estas dúas vocais (que poden ter timbre aberto ou pechado) a supresión da consoante implosiva ou a súa vocalización podía provocar confusions entre varios membros de series como a seguinte: *cocto, copto, coto, cóto, couto, coito*; todos eles con sentido diferente.

c) Polo contrario, cando precede *i* ou *u* á consoante implosiva, ningunha das razóns apuntadas (indicación de abertura da vocal ou confusión gráfica de voces) se opón á súa eliminación en vocábulos bastante divulgados, nos que a tendencia á simplificación é feito verdadeiro (*ditar, destrución, estrutural*). Aconsellamos nestes casos a eliminación da primeira consoante dos grupos *-ct-* e *-cc-*, mais non, polo momento, en voces moi cultas como *pictos, pictórico, micción luctífero, dúctil*, etc. Cómpre sinalar aquí que a lingua portuguesa comparte aproximadamente estes criterios.

Hai ademais unhas cantas voces cultas moi popularizadas en que é admisible a forma coa vocalización da primeira consoante, e a que mantén o grupo. Aínda que non sempre é doado de dilucidar, o cultismo popularizado ten un significado mais restrinxido có cultismo orixinario: *pauto/pacto, defeuto/defecto, aspeuto/aspecto*.

-cs- : mantense sempre coa grafía *x* (3): *claxon*,

(3) Este grupo víñase tradicionalmente simplificando en galego en *s*, pro, polas razóns que expoñemos a continuación, viuse a necesidade de representalo por medio da letra *x*; o feito non tería importancia se non fora porque esta letra ten ademais o valor tradicional de representar a un fonema palatal fricativo xordo (como en *freixo* ou *caixa*). A pesar dos inconvenientes, aconséllase a representación de *-cs-* por medio de *x* polas razóns seguintes:

a) Pola necesidade de coherencia cos grupos que manteñen o *c* ou outra consoante implosiva: Se escribimos *abstracto, actor, inspección*, etc., é forzoso escribir tamén *exacto, exame, sexo*, etc. (cf. nota 1 páx 15).

b) Porque a necesidade desta coherencia de que falamos encóntrase mesmo no seo de diversas familias léxicas, como por exemplo: *galaxia-galáctico, tórax-torácico, conexo-conectar, reflexión-reflector, profilaxia-profiláctico...* Por outra parte nunha mesma palabra pode haber mais dun grupo culto, e parece que se simplificásemolo *-cs-* deberíamos simplificar tamén o outro: ou sexa, de non escribir *excepto, extracto, expugnar...*, habería que decidirse por *esceto, estrato, espunar* e non por *escepto, estracto, espugnar*, con tratamento contradictorio.

c) Porque *-cs-* é a pronuncia real do grupo, canto menos en voces como *tóxico, sílex, sexo, exilio, claxon, nexo, ex-gobernador...*

d) Finalmente, aínda que a introdución do *x* co dobre valor de *cs* e *š* pode crear problemas de lectura nalgúns casos, o número destes é reducido porque as mais das veces que aparece co primeiro valor é en posición anteconsonántica (*exceder, excelencia, exclamar, excéntrico, expansión, textual, textil...*), e aquí a pronuncia *š* non se dá en galego. Tamén é frecuente en palabras formadas cos prefixos gregolatinos *ex-, exo-, extra-, hexa-, taxi-, xeno-, xilo-*, ben caracterizados formal e semanticamente. Noutros casos, quizais a introdución de *x* co novo valor de *cs* leve ós falantes menos cultos a pronuncia-

exacto, exilio, elixir, ex-gobernador, extracto, expugnar, exame...; unicamente se representará -cs- como *s* cando na mesma palabra apareza ademais esta mesma letra co seu valor tradicional: *esixir, esaxerar...* (non entran dentro desta restrición os prefixos de tipo *ex-*: *extranxeiro*).

-cn-: mantense en tódolos casos: *técnica, acné, pínico*.

gn-, -gn-, -gm-: mantéñense en tódolos casos: *gnose, gnosticismo, gnomo, fragmento, pragmática, magnesio, magnitude, magnífico, diagnóstico, incógnito, dogma, cognoscitivo, pronosticar, significado, estigma, ígneo, indigno, pigmento, pigmeu, resignar, ignorar, impugnar, expugnar, repugnar...*

-pt-, -pc-, -ps-, -pn-: a norma xeral é mantelos todos, polo menos en posición medial: *aptitude, adaptar, captar, cápsula, raptó, rapsodia, acepción, catalepsia, cataléptico, estreptomicina, interceptar, hepta-, recepción, adoptar, copto, optar, óptimo, cripta, eclipse, eucalipto, hipnose, corrupción, corrupto, erupción, interrupción, nupcias, nupcial...*

Con todo, recoméndase a simplificación do grupo en vocábulos moi frecuentes ou xa antigos no

lo como *s*, pro isto non sería grave, xa que constituiría unha extensión do noso fonetismo tradicional.

Convirá facer, non obstante, a redución de *x* (= *ks*) en *s* en voces nas que poida aparecerse-la mesma letra con dous valores diferentes; non *exixir, exaxerar*, senón *esixir, esaxerar*. De calquera maneira, tanto esta medida caseira coma o perigo de confusión, de mostrarse como tal, poderíase evitar nunha futura e desexable ortografía na que o son palatal (o do *x* tradicional) se vira representado por *j* ou *g + e, i*, conforme á etimoloxía e ás ramas portuguesa e brasileira do noso grupo lingüístico. O que non resulta lóxico é a mera simplificación deste grupo culto por unha cuestión ortográfica.

idioma: *setembro, suscripción, ditongo, inscripción, setentrional, descripción, descriptivo, proscrito, proscripción, transcripción*, etc. Hai ademais algúns semicultismos en que o primeiro elemento do grupo aparece vocalizado: *receita, receitar*; e outras formas cultas popularizadas en que é posible admitir un dobrete, mesmo con matices semánticos diferenciadores: *preceuto / precepto*.

Incluimos aquí estes grupos en posición inicial, *pn-, ps-, pt-* por tratarse do mesmo problema anque as dúas consoantes formen parte da mesma sílaba; nestes casos a conservación de ámbolos dous elementos ou a eliminación do primeiro queda á elección de cada un: *(p)seudo-, (p)sico-, (p)tero-, (p)tolomaico, (p)neuma-*.

-bt-, -bc-, -bd-, -bs-, -bx-, -bn-, -bl-, -bv-: mantéñense sempre as dúas consoantes: *abdicar, abdominal, absorber, absoluto, abstención, abstinencia, abnegar, obcecar, obsequiar, obxecto, obstinado, observar, obstáculo, obtuso, obstruir, subconsciente, subdirector, sublingual, subsección, subsidio, substancia, subverter, subtil...*

Só no caso de *obxecto* se admite a vocalización do *b*: *ouxeto*.

-nm-, -nn-, -mn-: mantéñense as dúas consoantes: *inmigración, omnipotente, ximnospermas, amnesia, inmortal, enmendar, enmudecer, innovar, ennegrecer*. (4).

(4) Todos estes grupos aparecen en palabras cultas, practicamente iguais en tódalas linguas románicas e non románicas, polo que, salvando as restricións feitas en casos concretos, parece que a única solución aconsellable é a de mante las dúas consoantes. Por ou-

5. 1. 2. Grupos consonánticos formados por unha oclusiva e unha líquida, de maneira que as dúas consoantes forman parte da mesma sílaba.

pl-, -pl-, bl-, -bl-, fl-, -fl-, cl-, -cl-, gl-, -gl-: mantén-se o *-l-* nas voces cultas: *pluma, plumaxe, clave, flan, pluviómetro, aclarar, clarificar, explicar*.

As palabras semicultas trocaron o *l* en *r*: *praza, praga, praia, prata, prato, pracer, prazo, preamar, preito* (de "pleitesía"), *empregar, pregar, branco, brando, brandir, brasón, obrigar, nobre, dobrar, endiabrado, fraco, frouxo, frauta, frecha, frete, frota, freque, cravo, crabuñar, escravo, regra, arregrar, igrexa...*cos seus derivados. Son poucas palabras mais das citadas; tódolos casos concretos pódense atopar nun dicionario portugués, entre outras razóns por proviren dunha época en que o sistema lingüístico galegoportugués se mantiña uno e indiviso.

Nalgún caso son posibles ámbalas dúas solucións: *dobre, doble, dobrez, doblez*.

5. 2. Sufixos *-ancia, -encia, -cio, -cia*.

Nas voces mais cultas o sufixo coincide en galego, castelán e portugués: *constancia, tolerancia, clemencia, referencia, malicia, pericia, beneficio, silencio*, etc.

Noutras palabras xa se apartan o castelán e o portugués, e o galego ocupa unha situación intermedia. Neste caso parece aconsellable defender

tra parte, e xa vimos algo na nota 2-b, a simplificación ou vocalización sistemática acarrearía un considerable empobrecemento da lingua, por confundírense palabras diferenciadas: *pigmento / pimento, estigma / estima, dogma / doma...*

e potencia-lo emprego das voces comúns á tradición galegoportuguesa, aínda vivas hoxe entre nós ou facilmente aclimatables: *crenza, descrenza, doenza* (ó lado de *dolencia*, variante culta), *pertenza* (a carón de *pertinencia*, mais con esfera semántica diferente), *cobiza, avareza, andazo, cansazo...* Nos demais casos aconsellamos acolle-la forma con *-i-* aínda que sexa igual ó castelán: *militancia* (port. *militança*), *Francia* (port. *França*), *diferencia, sentencia* (frente a *diferença, sentença*), *xusticia* e derivados (frente a port. *justiça*), *espacio, xuicio, prexuicio, precio, desprecio, servicio*..(5)

5. 3. Sufixo *-iente, -iencia*. (6)

Mantense sin alteración o sufixo: *audiencia*,

(5) Dentro deste apartado entra o debatido nome da nosa terra: hoxe *Galicia*, en galego antigo *Galiza* (cast. antigo *Gallizia, Galizia, Galicia*, port. mod. *Galiza*). Ante o dilema *Galicia/Galiza* coidamos que se debe aceptar sin reservas *Galicia* porque:

a) *Galicia* en cast. é un galeguismo, polo menos parcial; o esperaba sería *Gallizia* (xa que non **Galleza*).

b) Aínda que *Galicia* recuperara a terminación *-cia* con axuda do castelán hai que ter en conta que *-cia* é tamén unha terminación popular propia do Leste do país (cf. *Pacio*); por outra parte, na recuperación dese conflictivo *-i-* puido influír-la terminación *-ia* propia de moitos nomes xeográficos: *Rusia, Italia, Grecia, Polonia, India*,

c) A terminación *-cia* supón un tratamento semiculto (que puido existir sempre e con mais razón na zona oriental, sin trascender á literatura). Tamén supón un tratamento semiculto —mesmo onde se di *Galiza*— o primeiro *-i-*, dado que as únicas formas documentadas en latín do nome da nosa terra son *Gallaecia* e *Gallicia*, dos cales habería que esperar **Galèza* ou **Galéza*, por vía popular.

d) *Galicia* é a única denominación natural que ten hoxe a nosa terra en boca de galegos.

(6) As palabras cultas deste tipo proceden de voces latinas que xa nesta lingua tiñan o ditongo *-ie-*, polo que non é válido establece-la correspondencia cast. *-ie* / gal. e (*pedra / pedra, cielo / ceo*), porque a orixe é distinta da que deu lugar a esa correspondencia.

obediencia, ciencia, paciencia, deficiencia, prove-niencia, conciencia, suficiencia, frecuencia, expe-riencia, ambiente, obediente, conveniente etc.

Unicamente parece aceptable reduci-lo ditongo en *comenencia* (xunto a *conveniencia*), pro cun matiz semántico determinado que a diferencia da voz culta.

5. 4. Sufixo -ción, -sión.

Aconséllase manter estes sufixos nas voces cul-tas: *nación, confesión, confusión, construcción...*, pro non se rexeita totalmente a tentativa iniciada a comenzos de século por certos escritores, de re-troceder ó pasado e restaura-las formas en -zón, -són nas voces cultas (7).

É rexeitada, en consecuencia, a antietimolóxica redución do di-tongo, do xeito de *pacencia, concencia*, etc., por ser tendencia vul-gar, documentada tamén noutras partes, e non absolutamente xe-ral entre nós.

Convén sinalar aquí, anque non se trate propiamente deste su-fixo, que parecidas reducións non poden ser levadas a cabo en nin-gún caso: así, escribiremos *encuesta* (ou *enquisa*), pro nunca *encos-ta*, porque o ditongo non é romance, existía xa en latín.

(7) Este sufixo ten en castelán unha variante popular, -zón, e unha culta, -ción. En galegoportugués preséntase coas formas -zon e -çom, que aínda son hoxe as do portugués (cast. *razón*, port. *razão*; cast. *ración*, port. *ração*); non sabémo-la vixencia que tiveron estas formas na nosa lingua nos séculos da decadencia, e os exemplos que se aprecian en textos ata finais do XIX quizais non sexan un fiel reflexo da fala de entón. En todo caso o castelán e o portugués distinguen entre o sufixo culto e o popular; o galego, ó perde-los so-nidos sonoros e igualalos ós xordos, imposibilita a distinción que fai hoxe o portugués.

A entrada e triunfo da forma -ción, -sión parece que hai que atri-buirlos ó castelán, sen que deixe de parecer extraña a eliminación total das formas tradicionais. Hoxe son estas practicamente univer-sais nas voces cultas, polo que nos parece que debe ser esta a norma; normativizar en -zón daríalle un aire demasiado artificial á lin-

5. 5. Sufixo -se (8)

É a solución adoptada en galego prás voces cul-tas procedentes de nomes gregos en -sis. Coidamos que debe xeneralizarse -se, e que o xénero gramati-cal destes substantivos debe se-lo feminino: *a análi-se, a crise, a hipnose...*

5. 6. Terminacións -ite e -te

É a solución dada ás voces procedentes de nomes gregos co sufixo -itis ou coa terminación -tis: *coli-te, meninxite, glote*, etc.

5. 7. Sufixo -bel, -ble (9)

Prás palabras cultas que se forman co sufixo la-tino -b i l i s (cast. -ble, port. -vel) son posibles dúas solucións:

sing. amábel	amable
pl. amábeis, amábeles	amables

(8) A norma de rematar en -se estivo presente tamén en castelán durante varios séculos: “eclipse” (1438), “frase” (1532), “fase” (1708), “base” (1709), “elipse” (1732); é xeral en portugués e en francés, e é tamén o que aparece en alemán sempre que a palabra en cuestión se integra no sistema normal da lingua. Polo tanto hoxe é unha solución internacional. Dá unha final de palabra natural en ga-lego; ademais, o -is presenta a evidente irracionalidade de translitera-lo significante (-s) de nominativo singular. Pola mesma razón ha-bería que decir *nucleus, hiatus*, etc.

O xénero gramatical de todos estes nomes debe se-lo feminino, que é o que teñen en grego e nas linguas modernas citadas.

(9) A forma autenticamente galega era -vel, que nós escribiremos con b pra sermos coherentes coa nosa ortografía. A forma -ble é, con todo, a única existente no galego falado hoxendía; o triunfo desta solución castelá veríase favorecido polo feito de seren todas palabras cultas. Parece que a escolla entre as dúas debe facela a prác-tica e o tempo, pois que unha representa a nosa tradición e a outra a fala de hoxe.

gua. Pro con todo non se pode nin se debe rexeita-la tentativa de re-cupera-las formas perdidas prá lingua de hoxe, pro de acordo coa tendencia demostrada historicamente por esta.

6. Outros grupos e sufixos de solución dubidosa.

6. 1. *Cua/ca, gua/ga*

Existe en galego unha tendencia marcada a eliminarlo *u* nas secuencias que orixinariamente eran *cua* e *gua*. O feito de que na fala de cada día circulen palabras cultas, que manteñen aqueles grupos, entre palabras patrimoniais que prescindiron do *-u-* (sen contar con que os resultados populares tampouco non son uniformes en toda Galicia) dá como resultado que se usen dunha maneira anárquica *cua/ca* e *gua/ga*. Na espera de que un dicionario de dúbidas nos resolva este problema propoñémos-las seguintes recomendacións provisionais:

Usase *ca* en palabras de moita circulación e sabor popular: *cartos* 'diñeiro', *cadril*, *caderno*, *caderna*, *catro*, *cadrar* 'coincidir', *cal*, *cando*, *canto*, *case*; e nos derivados *calidade*, *cantidade*, *casemente*. Usase *cua* nos cultismos: *cuarto* '1/4 parte, habitación', *cuadro*, *cuarzo*. As palabras derivadas (aparte das citadas: *calidade*, *cantidade* e *casemente*) prefírense vincularse coa forma primitiva culta e non coa popular: *cuadrilátero*, *cuadriforme*, *cuadrangular*, *cuadrúpedo*, *cuadrisílabo*, *cuadrar* 'facer cuadrada unha cousa', *escuadra*, *cuantitativo*, *cuantificar*, *cuantioso*, *cualificado*, *cualidade*. *Callar* e *calleiro*

Non é, en cambio, admisible a forma *-bre*, galeguización do castelanismo seguindo a práctica abusiva de converter todo *l* precedido de oclusiva en *r* (como se se tratara de semicultismos como *branco*, *cravo*, etc.); non ten isto nada que ver con outras palabras que coincidentemente acaban igual, como *nobre* (en cast. *noble*).

Consecuentemente, ó lado de *establecer*, é admisible recuperala vocal protónica en *estabelecer*, compostos e derivados.

Prós plurais, vid. 7. 1. 4.

tiñan orixinariamente *coa*, que aínda se mantén en *coagular*, *coágulo*, *coagulación* etc. *Coresma*, *co-renta* e *corentena* sepáranse dos resultados anteriores por partiren a medias a distancia entre o *a* e mailo *u*.

Tamén algunhas palabras que orixinariamente tiñan *gua* perderon o *u* definitivamente: *gadaña*, *gañar*, *gardar*, *agardar*. Outras palabras, aínda sin seren cultismos, manteñen o *u*: *guante*, *guardia*, *guardián*, *guardida*, *guarnición*. Isto quere decir que os compostos e derivados de *gardar* deben facerse sen *u*: *gardador*, *gardabarro*, *gardacostas*, *gardarriños*, *gardapolvo*; mentres que os compostos e derivados de *guardia* manteñen o *u*: *guardián*, *guardia civil*, *guardia xurado*, *guardia mariña*, *guardia nocturno*, etc.

6. 2. *-án* (cast. *-án*).

Non ofrecen problemas na forma masculina: *guardián*, *alemán*, *catalán*, *lacazán*, *loubán*; *guardiáns*, *alemáns*, etc. Orixinariamente estas palabras non tiñan unha forma específica pró feminino e crearon unha en *-ana*: *guardiana*, *alemana*, *catalana*.

6. 3. *-án* (lat. *-a n u*, cast. *-ano*).

O suf. latino *-a n u* resolveuse en galego en *-ao/-án/-á* (*irmao/irmán/irmá*); o correspondente feminino *-a n a*, resolveuse en *-á/-án* (*irmá/irmán*). Das múltiples combinacións que se dan na fala viva os escritores mostran unha tendencia clara polo seguinte esquema:

(<i>meu</i>) irmán	(<i>miña</i>) irmá
(<i>meus</i>) irmáns	(<i>miñas</i>) irmás

Este é tamén o esquema que propoñemos. O cal

non quere decir que se condenen as outras formas, que en certo tipo de palabras (como as de carácter xentilicio) serán as únicas aceptables: *meirao, mariñado, limiao, lancarao*.

En época moderna rehabilitouse o sufixo *-ano* por vía culta, primeiro en palabras de carácter libresco (*humano, republicano, anglicano*) e despois tamén en palabras de carácter popular (*americano, peruano, rosaliano, pondaliano*). Naturalmente, cos seus femininos en *-ana*: *humana, republicana, rosaliana*, etc.

Como en castelán non se fai diferenza neste caso entre as entradas antigas e as modernas (*hermano* o mesmo que *humano*), de aquí resulta unha fonte de confusións no galego escrito moderno. En tanto non aparece un dicionario de dúbidas recoméndase acudir a un dicionario portugués e facela equivalencia port. *ão* = gal. *-án* (*cristão* = *cristián*), port. *-ano* = gal. *-ano* (port. *humano* = gal. *humano*).

Cando a terminación *-anu, -ana* era átona en latín, pasou ó galego como *-o, -a*: *orfo, orfa, soto* 'sotano', *Estebo, Cristobo, ourego, orgo*. Esta mesma terminación tamén se reintroduciu no galego por vía culta coa conservación do *-n*-intervocálico: *mitómano, melómano, órgano*, etc. Este *-n*-consérvase tamén, naturalmente, nos derivados: *organismo*.

6.4 *-ón* (lat. *-o n e*).

As palabras formadas con este sufixo non revisiten ningunha particularidade no masculino: *ladrón, ladróns*. No feminino, as que o admiten, oscilan

na fala viva entre a eliminación do *-n*- (*ladroa, mulleiroa, leoa*) e a súa conservación (*ladrona, mullerona, leona*). Entrámbalas solucións poden ser usadas. Na fala parece haber certa tendencia a considerar *-oa* como mais despectivo. Pode botarse man na escrita tamén desta distinción.

6.5. *-iño/-ino, iña/-ina* (lat. *-i n u/-i n a*).

Os resultados populares son os que damos como primeira alternativa: *Manoliño, Carmiña, pequeninho, fucinho*. Tamén é popular (oriental), aínda que literariamente de uso moi restrinxido, *-ín*: *fucín, toucín*.

Tardiamente introducíronse palabras cultas que manteñen inalterado o sufixo orixinario: *Medicina, penicilina, gasolina*.

6.6. *-e* ou *-en*?

Crime, cume, legume, lume, teitume, etc. (= castelán. *-umbre*) acaban indiscutiblemente en *-e*, feito que ven xa desde o galego antigo. *Home, virxe, Carme, orixe, ferruxe, chantaxe* perderon o *-n* entre o galego antigo e moderno. Palabras de carácter culto coma *examen, dictamen, volumen*, tenden tamén a prescindir do *-n* final, pouco frecuente en sustantivos graves. Isto quere decir que os plurais son regulares: *exames, dictames, volumes* (1).

(1) Se mesmo en palabras que orixinariamente tiñan *-n* acabou desaparecendo a nasal (ou nasalidade), con razón non aparece tal *-n* en palabras coma *liñaxe, homenaxe, paisaxe, garaxe*, e moitas outras nas que está presente o sufixo galorrom. *-age* ou *-atge*, que nunca tivo *-n*; con todo o portugués acabou asimilándoas ós sufixos latinos de tipo *-ágine* (*paragem* igual que *imagem*).

6. 7. -aría, -ería, -eiría.

A forma xenuinamente galega deste sufixo, que se refería orixinariamente a nomes de cousas e que indicaba o lugar onde estas se fabricaban ou se vendían ou as había en abundancia, era *-aría*. Así era xa en latín, no galego medieval, no portugués, e aínda no galego actual en topónimos e nalguna palabra solta: *Ferraría, romaría*. Tamén era así no castelán medieval. A esta forma íbero-románica correspondíalle a francesa *-erie*, que se difundiu a varios dominios románicos como *-ería*: italiano e castelán *librería*, catalán *llibreria* (aínda que nesta última lingua o préstamo só repercutiu graficamente). Este sufixo substituíto atopou acomodo doado en castelán, especialmente despois de que *-eiro* pasou a *-ero*; desta maneira *librería* interpretouse coma formada sobre *librero*. A partir daqui, o bilingüismo consciente dalgúns falantes galegos creou a forma espúrea **libreiría* (e semellantes), como se **libreiría* derivara de *libreiro* e non de *libro*. Tendo isto en conta compréndese que deba descartarse a escolla **-eiría* e que non quede senón elixir entre a forma tradicional *-aría* ou a galorrománica *-ería* (sen dúbida tomada a través do castelán). A primeira conta a seu favor que é mais lexítima, a segunda que é mais usada; ambos argumentos danlle validez a calquera delas. Con todo coidamos que é mellor darlle preferencia á primeira.

7. Morfoloxía nominal

7. 1. Plurais dos sustantivos e adxectivos.— As palabras patrimoniais forman o plural da seguinte maneira:

7. 1. 1. As rematadas en vocal ou ditongo engaden un *-s*: *xouba, xoubas; neno, nenos; café,*

café; ; bocoi, bocois; lei, leis. Seguen esta mesma regra voces aínda non patrimoniais rematadas en *-i, -u* tónicos: *israelí, israelís; tabú, tabús*.

7. 1. 2. As rematadas en *-r, -z* ou *-s* engaden o morfema *-es*: *mar, mares; amor, amores; cruz, cruces; lápiz, lápices; deus, deuses; compás, compases*. Algunhas voces en *-s* son invariables: *luns, mércores*.

7. 1. 3. As rematadas en *-n* engaden un *-s*: *can, cans; pantalón, pantalóns; irmán, irmáns; vran, vrans*. (1)

7. 1. 4 Os monosílabos rematados en *-l* engaden o morfema *-es*: *fel, feles; fol, foles; mel, meles; mil, miles; mol, moles; val, vales* (2); *cal* (pronome), *cales; tal, tales* (3). E de igual modo forman o plural *sol, cal* e *sal*, de usárense neste número. (4)

Nas verbas agudas de mais dunha sílaba, o *l* do

(1) O galego vivo ofrece tres solucións pra unha voz como *can*: *cas, cans, cais*. A extensión xeográfica do plural tipo *cas* é meirande cá de *cans*, pro non tanto no que se refire ó número de falantes. A escolla da solución *-ns* débese, entre outras, á tradición literaria (Rosalia, Pondal, Cabanillas, Castelao, Amado Carballo, Manuel Antonio e outros).

(2) *Fel, fol, mel, mil, mol* e *val* hoxe son monosílabos, pro nun tempo foron bisílabos, cun *-l-* procedente dun *-ll-* latino, que se simplificou pro que non se perdeu.

(3) *Cal* e *tal*, (o mesmo cás verbas de 2) eran bisílabos, pro cun *-l-* latino, que se perdeu na etapa galegoportuguesa nas formas do plural: *quais, tais*. Estas formas, que se manteñen no portugués, non se rexistraron no galego vivo.

(4) Os sustantivos *sol, o cal, o sal* son infrecuentes en plural e non temos datos deles nos séculos pasados. A formación do seu plural en *-is* seguindo a regra xeral resulta chocante, polo que pensamos que, de usárense neste número, debe decirse *soles, cales, sales* por analogía con *meles, vales*, etc.

sing. é substituído polo morfema *-is*: *animal, animais; papel, papeis; civil, civís; español, españois; azul, azuis* (5). En palabras como *civís* ou *cadriís* o *i* do singular contrae co *i* do morfema de plural. O galicismo *control* fai o plural *controles*.

Nas verbas graves, a formación é semellante á das agudas: *posíbel, posíbeis; probábel, probábeis; túnel, túneis*. Pro as palabras rematadas en *-il* átono fan o pl. coma as en *-el*: *útil, úteis; difícil, difíceis*. (6) O masculino *cónsul* fai o plural *cónsules*.

Amais das citadas, son tamén admisibles as formas *animales, difíciles, posíbeles...*, moi xeneralizadas na fala. Estas formas son sospeitosas de castelanismo, pro tamén puideran se-lo resultado dunha recuperación do *l* a partir do singular, ou as dúas cousas á vez, o que explicaría o enorme éxito que

(5) Na formación das voces rematadas en *-l* hai dous morfemas posibles: *-s* (*animás*) e *-is* (*animais*), que nalgues alterna con *-es* (*animaes*). Deses dous morfemas, o único produtivo hoxendía é *-is*, mentres que *-s* só aparece en certas palabras, tres ou catro todo o mais en cada lugar, das acabadas en *-al*.

A escolla entre *animais* e *animás* a favor da primeira, fíxose de acordo cos seguintes puntos:

a) ámbalas dúas son formas galegas, pro a primeira é mais produtiva. Téñense rexistrado formas como *españóis, caracois, artificiais*, pro non *españós, caracós, artificíás*.

b) a forma oriental (*animais*), mais arcaizante, non invalida unha forma mais evolucionada (*animás*), pro si ó contrario.

c) no galego escrito dos últimos tempos (literatura, octavillas, notas de prensa, cartas de protesta...) acéptase como plenamente recuperada esta forma tradicional do galego.

Ademais, este tipo de plural é o das outras dúas ramas da familia galego-portuguesa-brasileira.

(6) Voces como *áxil, difícil, dúctil* son tardías. No galego de hoxe o seu plural é en *-íles*: *áxiles, difíciles, dúctíles*. Cabe tamén a solución portuguesa *-eis*, e polo tanto *áxeis, difíceis, dúcteis*.

tiveron nos últimos tempos, ata facer recuar ás outras formacións.

Se ben, como decimos, son admisibles tanto *animais* coma *animales*, coidamos que debe dárselle preferencia á primeira por representa-la nosa tradición.

7. 2. Formación do feminino. — Os únicos casos especiais que figurarían neste apartado foron tratados xa en 6. 2, 6. 3 e 6. 4.

7. 3. Comparativos e superlativos. — Comparativos sintéticos son *mellor, peor, maior* (e *mor*) e *menor*. O comparativo analítico *mais grande* pode ser substituído polo sintético *meirande*.

O superlativo absoluto pode formarse co sufixo *-ísimo*: *altísimo, grandísimo*.

8. O artigo

	Masculino	Femenino
Singular	<i>o / lo</i>	<i>a / la</i>
Plural	<i>os / los</i>	<i>as / las</i>

A carón de *o, a, os, as* hai unha segunda forma do artigo (*lo, la, los, las*) (1) resultante dun proce-

(1) O feito de propor tamén como normativa a segunda forma do artigo (*lo, la, los, las*) non se debe, como moitos cren, ó desexo de facer unha transcripción fonética na escrita habitual, senón a que en galego hai dúas variantes combinatorias do artigo. Ou sexa, que o artigo aparece cunha forma ou con outra segundo a súa posición na frase e os sonidos veciños; alomorfos deste tipo hainos en tódalas linguas e constitúen un rasgo morfolóxico sempre enriquecedor.

O fenómeno da asimilación do artigo é o mesmo que se dá co pronome átono (*podes collelo, ¿queres levala?*) e despois da preposición *por*, sen que ninguén propoña separalos dous elementos. Adoita decirse que son distintos o caso do pronome e mailo do artigo, porque con verbo + pronome (*comelo, agárdala*) o pronome depende do

so histórico de asimilación do *-r*, *-s* finais da palabra precedente ó *l*- inicial do primitivo artigo; en posición postvocálica este *l*- perdeuse, como en tantas outras formas que tiñan en latín *-L-* intervocálico (*caelum ceo*; *filum fío*).

Esta asimilación ha representarse na escrita nos casos seguintes:

a) Despois do infinitivo e formas verbais conxugadas que rematen en *-r* ou *-s*: *vou vende-lo xato*; *¿bébe-lo viño ou non o bebes?*; *podes face-lo que queiras*; *querémo-lo pan ben fresco*; *¿buscáde-lo sacho pequeno?*.

b) Despois de *nos*, *vos* e *lles*: *tomóuno-lo pelo*; *dóuvo-la boneca cunha condición*; *quitóulle-las ganas de rir*.

c) Despois de *ambos*, *entrambos*, *todos* e os seus femininos: *fixérono entrámbolos dous*; *ámbalas dúas*; *tódolos días e tódalas noites*.

d) Con *por*, *tras* e *mais*: *vai polo carreiro do medio*; *estalle tralos montes de aló*; *fomos eu e mailo fillo do señor Miguel*.

Non se fai a asimilación se despois da palabra rematada en *-r* ou *-s* hai unha pausa.

Na fala poden darse moitos mais casos de asimilación, mentres que nas secuencias verbo + artigo + sustantivo (*come-lo caldo*, *agárda-la nena*), o artigo depende do sustantivo; e que por iso é mellor escribir *comer o caldo*, *agardar a nena*. Ora, o argumento da dependencia é inconsistente: tamén en perífrases verbais do tipo *halas pagar*, *-las* depende de *pagar*, e non por iso propón naide escribir *has as pagar*.

Este rasgo asimilatorio tipicamente galego tamén é coñecido do portugués do norte, onde abarca unha gran extensión. Calquera falante, excepto os dunha zona pequena, reconece como seus eses *l* que aparecen na escrita.

A tradición galegoportuguesa, que nós continuamos, é a da asimilación.

milación, mesmo co *-s* de plural; pro ó non seren xerais a todo o galego e aínda producírense esporadicamente nunha fala local ou dun mesmo individuo, non é rentable levalos a unha normativa.

9. Pronomes (1)

9.1. Persoais

TÓNICOS

ti (2)

el (3)

(elo) (4)

nosoutros, *nós*; *vosoutros*, *vós* (5)

comigo (6), *connosco*

con el, *coel*

ÁTONOS

lle (sg.) / *lles* (pl.) (7)

llelo (*lles* + *o*), *llelos* (*lles* + *os*) cos seus femininos.

(1) Referímonos só ós conflitivos.

(2) A escolla entre *tu* e *ti* xa estaba feita no galego escrito, só queremos lembrala aquí.

(3) Entre *el* e *il* escolleuse a primeira porque a segunda é francamente minoritaria e ningunha delas sospeitosa de castelanismo (vid. demostrativos en 9.3).

(4) A forma *elo* en si non é castelanismo, pro si o uso que moitas veces se fai dela. Cómpre non excederse usándoa, e ter en conta que pode ser doadamente substituída por un demostrativo neutro.

(5) Non se rexeita ningunha das dúas formas da primeira e segunda persoas de plural, pois que mesmo en grandes zonas conviven as dúas e non son perfectamente intercambiables, por existir moitas veces unha diferenza de significado.

(6) A presenza aquí dalgunhas das formas con *con* débese á representación das mesmas e a unha escolla fonética.

(7) Nas formas átonas tomámo-lo sistema de zona oriental e grande parte da central, por ser mais completo e claro. Hai que distinguilo pronome de terceira persoa átono en singular e plural. Prás formas *llelo*, *llela*, vid. 8.

9. 2. Posesivos

mi madre, mi padre (8)*de meu* (9)*cadanseu* (10)

9. 3. Demostrativos (11)

este *estes**esta* *estas**isto (esto)*

9. 4. Relativos e interrogativos.— Non existe en galego o relativo *cuio*. De existir algunha forma esa

(8) Na lingua hai un posesivo de respecto, usado normalmente en vocativo ou referíndose ós xa mortos, que acompaña a *madre, padre* e ocasionalmente a *tío*. Este posesivo é *mi*.

(9) Pra indicar unha propiedade exclusiva témo-lo posesivo *de meu, de teu, de seu, de noso, de voso, de seu*.

(10) Entre as variantes existentes escolleuse (a) *cadanseu* por se-la de maior extensión xeográfica e a mais empregada.

(11) Trátase de escoller un sistema de demostrativos que exista na fala. Ademais de cruces entre sistemas, que teñen rendemento en poucos sitios, hai hoxe en Galicia tres sistemas:

a) *este* *esta* *esto*b) *iste* *esta* *esto*c) *este* *esta* *isto*

Ningún dos tres sistemas é sospeitoso de castelanismo. O sistema a) é o que ocupa a maior extensión no ámbito de fala galega; o sistema c) aparece en áreas discontinuas moi poboadas. Escolleuse o sistema *este, esta, isto*, con hipercaracterización da forma neutra, cousa nada extraña á lingua, por ser diferencial do castelán e achegalo galego ó portugués.

Pro non se rexeita *esto*, que ten na fala de hoxe unha extensión moito meirande ca *isto*.

As formas *iste, ise, il* e *aquil* teñen unha zona moi concreta fóra da cal non se coñecen. As formas *ista, isa, aquila, ila* non existen mais ca nalgún punto illado, e mesmo alí esporadicamente; débense a unha influencia analóxica doutras formas con *i-* no sistema de demostrativos do lugar; deben rexeitarse totalmente.

sería *cuxo*, pro hoxe resulta chocante e forzado introducirlo; tampouco é válido introduci-lo castelán agalegado *cuio*. A lingua prescindiu da forma porque prescindiu da estrutura sintáctica na que é necesaria. Pois que se trata dun relativo flexionado, pode ser substituído por un relativo con preposición; nalgún caso, cumprirá cambia-la estrutura da frase. Tampouco é galega a forma **quenes*.

9. 5. Pronomes indefinidos.— Cando funciona como adxectivo *calquera* mantén o *-a* final, segundo a práctica de toda Galicia. Usar *calquer* no sitio de *calquera* é un castelanismo claro aga en terras veciñas da raia de Portugal onde tamén pode ser luso.

10. Numerais.— CARDINAIS: *un/unha, dous/dúas, tres, catro, cinco, seis, sete, oito, nove, dez, once, doce, trece, catorce, quince, dezaseis, dezasete, dezaoito, dezanove, vinte, vinteun / vinteunha, vintedous / vintedúas, trinta, trinta e un, corenta, cincuenta, sesenta, setenta, oitenta, noventa, cen, douscentos / duascentas, trescentos / -as; cincocentos / -as; seiscentos, -as; setecentos, -as; oitocentos, -as; novecentos, -as; mil; un millón.*

ORDINAIS: *primeiro, -a; segundo, -a; terceiro, -a; cuarto, -a; quinto, -a; sexto, -a; sétimo, -a; oitavo, -a; noveno, -a; décimo, -a; undécimo, -a / décimo primeiro, -a; duodécimo, -a / décimo segundo, -a; décimo terceiro, -a; décimo cuarto, -a; décimo quinto, -a; décimo sexto, -a; décimo sétimo, -a; décimo oitavo, -a; décimo noveno, -a; vixésimo, -a; vixésimo primeiro, -a; vixésimo segundo, -a; trixésimo primeiro, -a; cuadraxésimo, -a; quincuaxésimo, -a; sesaxésimo, -a; septuaxésimo, -a; octoxésimo, -a; nonaxésimo, -a; centésimo, -a; milésimo, -a; millo-nésimo, -a.*

11. Verbo (1)

11. 1. Paradigmas regulares

I. Conxugación II. Conxugación III. Conxugación

PRESENTE

ando	collo	parto
andas	colles	partes
anda	colle	parte
andamos	collemos	partimos
andades	colledes	partides
andan	collen	parten

IMPERFECTO

andaba	collía	partía
andabas	collías	partías
andaba	collía	partía
andabamos (2)	colliamos	partiamos
andabades	colliades	partiaades
andaban	collían	partían

(1) Prá elaboración dos paradigmas dos verbos tívose en conta o material recolleito recentemente pró A. L. G. (Atlas Lingüístico Galego) cun cuestionario de trinta verbos, preguntados en 167 puntos espallados por todo o ámbito actual de fala galega; ademais dos datos tirados de grabacións feitas na maior parte deses puntos.

Intentouse sempre recomendar formas vivas.

Un criterio seguido foi o da maior extensión xeográfica, cando había varias formas autenticamente galegas. Outras veces a escolla dunha forma minoritaria foi por mantemento da tradición galego-portuguesa (*sexa, ía*). Cando aparecen dobletes, ou ben é porque as formas propostas teñen unha extensión semellante (*tedes/tendes; vides/vindes*), ou por manter formas mais etimolóxicas, aunque teñan menos extensión (*teñen / ten; oír / ouvir; poñer / pôr*).

(2) Adoptouse a forma grave por se-la mais etimolóxica. Nas formas *andabamos, andaramos, andariam*, se atendemos ós datos do A. L. G., a extensión é un pouco meirande a favor das formas graves, pro no caso de *andamos* a diferenza inclínase a favor da forma esdrúxula; hai que ter en conta o pouco emprego que se fai da mesma, substituída moi a miúdo pola forma en *-ra*. Pro, por se-la etimoloxi-

PRETÉRITO PERFECTO

andei (3)	collín	partín
andache(s) (4)	colliche(s) (5)	partiche(s)
andou	colleu	partiu (6)
andamos	collemos	partimos
andastes (7)	collestes	partistes
andaron	colleron	partiron

ca, estar viva aínda en galego e por mante-la unidade coas outras tres, aconséllase como normativa a forma grave, característica diferenciadora do galego fronte ás linguas veciñas.

(3) O tema de perfecto *and-* (*andei, andara, andase, andar*) é o etimolóxico. As formas *andei* son as do galegoportugués e as normativas do portugués actual. No galego hoxe atópanse extendidas de forma discontinua por todo o ámbito da fala, especialmente na xente de mais idade, aunque nalgures é tamén a forma normal da xente nova.

Rexéitase *andoven, andiven*, analóxicas de *estuvén, estiven*, e, ademais, probables castelanismos. *Andei* rexistrase desde as orixes do idioma.

(4) A forma *ti andaste(s)* é minoritaria ó lado de *ti andache(s)*. Adoptouse a alternancia *-che / -ches* na 2a persoa do perfecto por rexistrárense ámbalas dúas en moitos lugares, aunque tamén hai sitios onde só se emprega *-che* ou *-ches*.

(5) Na fala viva hay as formas *colliche(s), colleche(s), colliste(s), colleste(s)*. Adoptouse a forma en *-che(s)* polo mesmo que se dixo no punto (3); e a escolla entre *colliche(s)* e *colleche(s)* a favor da primeira debeuse a que a de vocal temática *i* é mais etimolóxica e ten unha extensión na fala viva moito meirande cá que presenta vocal temática analóxica *e*.

(6) Ademais doutras formas minoritarias na 3a do singular de *partir* rexistrárense en galego *partiu* e *parteu*. Propomos como normativa a primeira por ser mais etimolóxica e ter mais extensión xeográfica que *parteu*.

(7) As formas con desinencia *-stes* (*andastes, collestes, partistes*) coñécense practicamente en todo o ámbito do galego. As formas *-chedes* ou *-stedes* son minoritarias respecto daquela.

PRETÉRITO PLUSCUAMPERFECTO

andara	collera	partira
andaras	colleras	partiras
andara	collera	partira
andaramos (2)	colleramos	partiramos
andarades	collerades	partirades
andaran	colleran	partiran

FUTURO

andarei	collerei	partirei
andarás	collerás	partirás
andaré	collerá	partirá
andaremos	colleremos	partiremos
andarades	colleredes	partiredes
andarán	collerán	partirán

FUTURO HIPOTÉTICO

andaría	collería	partiría
andarías	collerías	partirías
andaría	collería	partiría
andariamos (2)	colleríamos	partiríamos
andariades (2)	colleriades	partiriades
andarían	collerían	partirían

SUBXUNTIVO I

ande	colla	parta
andes	collas	partas
ande	colla	parta
andemos	collamos	partamos
andedes	collades	partades
anden	collan	partan

SUBXUNTIVO II

andase	collese	partise
andases	colleses	partises
andase	collese	partise
andasemos (2)	collesemos	partisemos
andasedes	collesedes	partisedes
andasen	collesen	partisen

FUTURO DE SUBXUNTIVO (8)

andar	coller	partir
andares	colleres	partires
andar	coller	partir
andarmos	collermos	partirmos
andardes	collerdes	partirdes
andaren	colleren	partiren

IMPERATIVO

anda	colle	parte
andade	collede	partide

INFINITIVO

andar	coller	partir
andares	colleres	partires
andar	coller	partir
andarmos	collermos	partirmos
andardes	collerdes	partirdes
andaren	colleren	partiren

XERUNDIO

andando	collendo	partindo
---------	----------	----------

PARTICPIO

andado	collido	partido
--------	---------	---------

11. 2.— Particularidades dalgúns verbos regulares

(8) O futuro de subxuntivo que incluímos nos paradigmas verbais debeu de ter aínda rendemento na fala do século XIX, pois que na obra de Rosalía, Curros e Pondal hai exemplos dabondo. Mentres no portugués de hoxe ten vitalidade, no galego está practicamente morto. Só se rexistra en refráns e sentencias.

11. 2. 1. O verbo *subir* presenta alternancia *u/o* no presente de indicativo.

subo	subimos
sobes	subides
sobe	soben

Conxúganse como *subir* os verbos seguintes: *acudir, bulir, cubrir* e compostos, *cumprir, cuspir, durmir, engulir, fundir, fuxir, lucir, mu(n)xir, ruxir, sacudir, sufrir, sumir* e compostos, *tusir, ulir, xunguir* e *xurdir*.

11. 2. 2. O verbo *servir* presenta alternancia *i/e* no presente de indicativo.

sirvo	servimos
serve	servides
serve	serven

Conxúganse como *servir* os verbos seguintes: *ferir, mentir, seguir* e compostos, e mais *sentir*.

Dos verbos *mentir* e *sentir* son tamén admisibles as formas *mintes, minte, minten; sintes, sinte, sinten*.

11. 2. 3. Verbos en -uír

Presente de indicativo: *constrúo, -úes, -úe, -uímos, -uídes, -úen*.

Presente de subxuntivo I: *constrúa, -úas, -úa, -uamos, -uades, -úan*.

11. 2. 4. Na primeira persoa singular do presente de indicativo e en todo o subxuntivo I dos verbos en *-cer* debe rexeitarse totalmente o *c* por ser castelanismo. Así, *agradezo, agradeza, conduzo, conduza* e non *agradezco, agradezca*, etc.

11. 2. 5. Perfecto dos verbos en *-ucir*: de *conducir, conducín, -iche(s), -iu, -imos, -istes, -iron*; e non *conduxen, conduxeches*, etc.

11. 2. 6. O futuro e futuro hipotético de *valer, saír* son *valerei, valería, sairei, sairía* e non *valdrei, valdría, saldrei, saldría*.

11. 2. 7. Son verbos da 2a conxugación e non da 3a: *combater, decorrer, derreter, escorrer, render, rexe e xemer*. Os verbos *escribir, recibir* e *decir* poden conxugarse tamén como verbos da segunda, *escreber, receber, dicer*.

11. 2. 8. Os sustantivos verbais creados sobre verbos da 2a conx. fórmanse con *-emento* e os que se crean sobre verbos da 3a conx. con *-imento*: *coñecer, coñecemento; mover, movemento; rexurdir, rexurdimento; cumprir, cumprimento*, etc.

11. 3. Paradigmas dos verbos irregulares

11. 3. 1. CABER

Pres. de ind.: 1 *caibo*, 2 *cabes* etc.

Perf.: 1 *couben*, 2 *coubeche(s)*, 3 *coubo*, 4 *coubemos*, 5 *coubestes*, 6 *couberon*.

Plusc.: 1 *coubera*, 2 *couberas* etc.

Subxuntivo I.: 1 *caiba*, 2 *caibas* etc.

Subxuntivo II.: 1 *coubese*, 2 *coubeses* etc.

Fut. de subx.: 1 *couber*, 2 *couberes* etc.

11. 3. 2. CAÍR

Pres. de ind.: 1 *caio*, 2 *caes*, 3 *cae*, 4 *caímos*, 5 *caídes*, 6 *caen*.

Imperf.: 1 *caía*, 2 *caías*, 3 *caía*, 4 *caíamos*, (9) 5 *caíades*, 6 *caían*.

Subxuntivo I.: 1 *caia*, 4 *caíamos*, etc.

11. 3. 3. DECIR/DICER

Pres. de ind.: 1 *digo*, 2 *dis*, 3 *di*, 4 *decimos/dicemos*, 5 *decides/dicedes*, 6 *din*.

Imperf.: 1 *decía*, 2 *decías* etc.

Perf.: 1 *dixen*, 2 *dixeche(s)*, 3 *dixo*, 4 *dixemos*, 5 *dixestes*, 6 *dixeron*.

Plusc.: 1 *dixera*, 2 *dixeras* etc.

Futuro.: 1 *direi* 2 *dirás* etc.

Fut. hipotético.: 1 *diría*, 2 *dirías* etc.

Subxuntivo I.: 1 *diga*, 2 *digas* etc.

Inf.: *decir/dicer*.

Xerundio.: *decindo/dicendo*.

Part.: *dito*.

11. 3. 4. DOER

O paradigma deste verbo conxúgase igual có de *moer*.

11. 3. 5. ESTAR

Pres. de ind.: 1 *estou*, 2 *estás* etc.

Imperf.: 1 *estaba*, 2 *estaba* etc.

Perf.: 1 *estiven*, 2 *estiveche(s)* etc.

Plusc.: 1 *estivera*, 2 *estiveras* etc.

Subxuntivo I.: 1 *estea*, 2 *esteas* etc.

Subxuntivo II.: 1 *estivese*, 2 *estiveses* etc.

(9) Cómpre diérese (") nos imperfectos de indicativo (*saíamos*, *caíamos*, *moíamos*, formas graves) pra evita-la confusión coas correspondentes do presente de subxuntivo (*saíamos*, *caíamos*, *moíamos*). (Vid. 3).

Fut. de subxuntivo.: 1 *estiver*, 2 *estiveres* etc.

Imperativo.: 2 *está*, 5 *estade*.

Inf.: *estar*.

Xerundio.: *estando*.

Part.: *estado*.

11. 3. 6. HABER

Pres. de ind.: 1 *hei*, 2 *has*, 3 *ha*, 4 *habemos*, 5 *habedes*, 6 *han*.

Imperf.: 1 *había*, 2 *habías* etc.

Perf.: 1 *houben* 2 *houbeche(s)* etc.

Plusc.: 1 *houbera* 2 *houberas* etc.

Subxuntivo I.: 1 *haxa*, 2 *haxas* etc.

Subxuntivo II.: 1 *houbese*, 2 *houbeses* etc.

Fut. de subx.: 1 *houber* etc.

Xerundio.: *habendo*.

Part.: *habido*.

11. 3. 7. IR

Pres. de ind.: 1 *vou*, 2 *vas*, 3 *vai*, 4 *imos*, 5 *ides*, 6 *van*.

Imperf.: 1 *ía*, 2 *ías* etc.

Perf.: 1 *fun*, 2 *fuche(s)*, 3 *foi*, 4 *fomos*, 5 *fostes*, 6 *foron*.

Plusc.: 1 *fora*, 2 *foras* etc.

Subxuntivo I.: 1 *vaia*, 2 *vaías* etc.

Subxuntivo II.: 1 *fose*, 2 *foses* etc.

Fut. de subxuntivo.: 1 *for*, 2 *fores*, 3 *for*, 4 *for*, 5 *fordes*, 6 *foren*.

Imperativo.: 2 *vai*, 5 *ide*.

Xerundio.: *indo*.

Part.: *ido*.

11.3.8.

MOER

Pres. de ind.: 1 *moio*, 2 *moes*, 3 *moe*, 4 *moemos*, 5 *moedes*, 6 *moen*.

Imperf.: 1 *moía*, 2 *moías*, 3 *moía*, 4 *moïamos*, 5 *moïades*, 6 *moïan*.

Perf.: 1 *moín*, 2 *moíche(s)*, 3 *moeu*, 4 *moemos*, 5 *moestes*, 6 *moeron*.

Subxuntivo I.: 1 *moia* etc.

Part.: *mu(n)do*, *moído*.

11.3.9.

OÍR/OUVIR

Pres. de ind.: 1 *oio/ouzo*, 2 *oes/ouves*, 3 *oe/ouve*, 4 *oímos/ouvimos*, 5 *oïdes/ouvides*, 6 *oen/ouven*.

Imperf.: 1 *oía/ouvía*, 2 *oías/ouvías*, 3 *oía/ouvía*, 4 *oïamos (9)/ouviamos*, 5 *oïades/ouviades*, 6 *oïan/ouvían*.

Perf.: 1 *oín/ouvín*, 2 *oíche(s)/ouviche(s)*, 3 *oïu/ouviu*, 4 *oímos/ouvimos*, 5 *oïstes/ouvistes*, 6 *oïron/ouviron*.

Plusc.: 1 *oíra/ouvira* etc.

Fut.: 1 *oirei/ouvirei* etc.

Fut.: hipotético.: 1 *oíría/ouviría* etc.

Subxuntivo I.: 1 *oia/ouza*, 2 *oias/ouzas*, 3 *oia/ouza*, 4 *oïamos/ouزامos*, 5 *oïades/ouzádes*, 6 *oïan/ouzan*.

Subxuntivo II.: 1 *oíse/ouvise* etc.

Fut. de subx. e inf. conx.: 1 *oír/ouvir*, 2 *oïres/ouvires*, 3 *oír/ouvir*, 4 *oïrmos/ouvirmos*, 5 *oïrdes/ouvirdes*, 6 *oïren/ouviren*.

Imperativo.: 2 *oe/ouve*, 5 *oïde/ouvide*.

Inf.: *oír/ouvir*.

Xerundio.: *oíndo/ouvindo*.

Part.: *oído/ouvido*.

11.3.10.

PODER

Pres. de ind.: 1 *podo*, 2 *podes* etc.

Perf.: 1 *puiden*, 2 *puideche(s)*, 3 *puido*, 4 *puidemos*, 5 *puidestes*, 6 *puideron*.

Plusc.: 1 *puidera*, 2 *puideras* etc.

Subxuntivo I.: 1 *poida*, 2 *poidas* etc.

Subxuntivo II.: 1 *puidese*, 2 *puideses* etc.

Fut. de subxuntivo.: 1 *puiden*, 2 *puideres* etc.

Xerundio.: *podendo*.

Part.: *podido*.

11.3.11.

POÑER/PÓR

Pres. de ind.: 1 *poño*, 2 *pos*, 3 *pon*, 4 *poñemos/pomos*, 5 *poñedes/pondes*, 6 *poñen/pon*.

Imperf.: 1 *poñía/puña*, 2 *poñías/puñas*, 3 *poñía/puña*, 4 *poñiamos/puñamos*, 5 *poñiades/puñades*, 6 *poñían/puñan*.

Perf.: 1 *puxen*, 2 *puxeches(s)*, 3 *puxo*, 4 *puxemos*, 5 *puxestes*, 6 *puxeron*.

Plusc.: 1 *puxera*, 2 *puxeras* etc.

Fut.: 1 *poñerei/porei*, 2 *poñerás/porás*, 3 *poñerá/porá*, 4 *poñeremos/poremos*, 5 *poñeredes/poredes*, 6 *poñerán/porán*.

Fut. hipotético.: 1 *poñería/poría*, 2 *poñerías/porías*, 3 *poñería/poría*, 4 *poñeríamos/poriamos*, 5 *poñeríades/poríades*, 6 *poñerían/porían*.

Subxuntivo I.: 1 *poña*, 2 *poñas* etc.

Subxuntivo II.: 1 *puxese*, 2 *puxeses* etc.

Fut.: 1 *puxer*, 2 *puxeres* etc.

Imperativo.: 2 *pon*, 5 *poñede/ponde*.

Inf.: *poñer/pór*.

Xerundio.: *poñendo/pondo*.

Part.: *posto*.

11. 3. 12. QUERER

Pres. de ind.: 1 *quero*, 3 *quer(e)* etc.

Perf.: 1 *quixen*, 2 *quixech(e)s*, 3 *quixo*, 4 *quixemos*, 5 *quixestes*, 6 *quixeron*.

Plusc.: 1 *quixera*, 2 *quixeras* etc.

Subxuntivo I.: 1 *queira*, 2 *queiras* etc.

Subxuntivo II.: 1 *quixese*, 2 *quixeses* etc.

Fut. de subx.: 1 *quixer*, 2 *quixeres* etc.

Xerundio.: *querendo*.

Part.: *querido*.

11. 3. 13. RIR

Pres. de ind.: 1 *río*, 2 *ris*, 3 *ri*, 4 *rimos*, 5 *rides*, 6 *rin*.

Imperf.: 1 *ría*, 2 *rías* etc.

Perf.: 1 *rin*, 2 *rich(e)s*, 3 *riu*, 4 *rimos*, 5 *ristes*, 6 *riron*.

Plusc.: 1 *rira*, 2 *riras* etc.

Fut.: 1 *rirei*, 2 *riras* etc.

Fut. hipotético.: 1 *riría*, 2 *rirías*, etc.

Subxuntivo I.: 1 *ría*, 2 *rías* etc.

Subxuntivo II.: 1 *rise*, 2 *rises* etc.

Imperativo.: 2 *ri*, 5 *ride*.

Xerundio.: *rindo*.

Part.: *rido*.

11. 3. 14. ROER

O paradigma deste verbo conxúgase igual có de *moer*.

11. 3. 15. SABER

Pres. de ind.: 1 *sei*, 2 *sabes* etc.

O resto dos tempos e persoas seguen o paradigma *caber*.

11. 3. 16. SAÍR

Pres. de ind.: 1 *saio*, 2 *saes*, 3 *sae*, 4 *saímos*, 5 *saídes*, 6 *saen*.

Imperf.: 1 *saía*, 2 *saías*, 3 *saía*, 4 *saíamos* (9), 5 *saíades*, 6 *saían*.

Subxuntivo I.: 1 *saia*, 4 *saiamos*, 5 *saiades* etc.

Xerundio.: *saíndo*.

Part.: *saído*.

11. 3. 17. SER

Pres. de ind.: 1 *son*, 2 *es*, 3 *é*, 4 *somos*, 5 *sodes*, 6 *son*.

Imperf.: 1 *era*, 2 *eras* etc.

Perf.: 1 *fun*, 2 *fuche(s)*, 3 *foi*, 4 *fomos*, 5 *fostes*, 6 *foron*.

Plusc.: 1 *fora*, 2 *foras* etc.

Subxuntivo I.: 1 *sexa*; 2 *sexas* etc.

Subxuntivo II.: 1 *fose*, 2 *foses* etc.

Fut. de subx.: 1 *for*, 2 *fores*, 3 *for*, 4 *formos*, 5 *fordes*, 6 *foren*.

Imperativo.: 2 *se*, 5 *sede*.

Xerundio.: *sendo*.

Part.: *sido*.

11. 3. 18.

TER

Pres. de ind.: 1 *teño*, 2 *tes*, 3 *ten*, 4 *temos*, 5 *tedes/tendes*, 6 *ten/teñen*.

Imperf.: 1 *tiña*, 2 *tiñas* etc.

Perf.: 1 *tiven*, 2 *tiveche(s)*, 3 *tivo*, 4 *tivemos*, 5 *tivestes*, 6 *tiveron*.

Plusc.: 1 *tivera*, 2 *tiveras* etc.

Subxuntivo I.: 1 *teña*, 2 *teñas* etc.

Subxuntivo II.: 1 *tivese*, 2 *tiveses* etc.

Fut. de subx.: 1 *tiver*, 2 *tiveres* etc.

Imperativo.: 2 *ten*, 5 *tede/tende*.

Xerundio.: *tendo*.

Part.: *tido*.

11. 3. 19.

TRAER

Pres. de ind.: 1 *traio*, 2 *traes* etc.

Imperf.: 1 *traía*, 4 *traíamos*, 5 *traíades* etc.

Perf.: 1 *trouxen*, 2 *trouxeche(s)*, 3 *trouxo*, 4 *trouxemos*, 5 *trouxestes*, 6 *trouxeron*.

Plusc.: 1 *trouxera*, 2 *trouxeras* etc.

Fut.: 1 *traerei*, 2 *traerás* etc.

Fut. hipotético.: 1 *traería*, 4 *traeríamos*, 5 *traeríades* etc.

Subxuntivo I.: 1 *traia*, 4 *traíamos* etc.

Subxuntivo II.: 1 *trouxese*, 2 *trouxeses* etc.

Fut. de subx.: 1 *trouxe*, 2 *trouxe* etc.

Imperativo.: 2 *trae*, 5 *traede*.

Xerundio.: *traendo*.

Part.: *traído*.

11. 3. 20.

VALER

Pres. de ind.: 1 *vallo*, 2 *vales*, 3 *vale/val*, 4 *valemos*, 5 *valedes*, 6 *valen*.

Subxuntivo I.: 1 *valla*, 2 *vallas* etc.

Xerundio.: *valendo*.

Part.: *valido*.

11. 3. 21.

VIR

Pres. de ind.: 1 *veño*, 2 *vés*, 3 *ven*, 4 *vimos*, 5 *vides/vindes*, 6 *vén/veñen*.

Imperf.: 1 *viña*, 2 *viñas* etc.

Perf.: 1 *vin*, 2 *viñeche(s)*, 3 *veu*, 4 *viñemos*, 5 *viñestes*, 6 *viñeron*.

Plusc.: 1 *viñera*, 2 *viñeras* etc.

Subxuntivo I.: 1 *veña*, 2 *veñas* etc.

Subxuntivo II.: 1 *viñese*, 2 *viñeses* etc.

Fut. de subx.: 1 *viñer*, 2 *viñeres* etc.

Imperativo.: 2 *ven*, 5 *vide/vinde*.

Xerundio.: *vindo*.

Part.: *vido*.

12. O adverbio (1):

aquí é a forma recomendada, aunque non se rexeita a variante *eiquí*.

decote, *a cotío*, non son exactamente equivalentes a *sempre*.

13. A preposición (1):

desde, *dende*

astra, *ata*, *até*

deica, non equivalente en moitos casos a *até*
pra, *para*

sen, *sin*

perante, co significado de “diante”, “ante” (ex. *perante notario*)

sobre (de), *sobor de*, *encol de*

a través

aga, *agás*, *bardante (de)*

en prol de

co gallo de, co significado de “co motivo de”

14. As conxuncións (1):

e, ante vocal e consoante

nin, *nen*

mais, *pero*, *pro*

non obstante

xa que logo

mentres

anque

en efecto, *nefeuto*

Recoméndase prescindir do uso de *sin embargo* e *nembargantes*, a primeira por ser un castelanismo e a segunda por arcaísmo, non só en galego.

(1) Falamos só dos adverbios, preposicións e conxuncións que poidan ofrecer algunha dúbida.

15. Contraccións

15. 1. Contraccións da preposición co artigo determinado.

	o	a	os	as
a	ó (1)	á	ós	ás
con	co	coa (2)	cos	coas
de	do	da	dos	das
en	no	na	nos	nas
por	po (3)	pola	polos	polas
pra para	pró para o (4)	prá para a	prós para os	prás para as

(1) Entre as dúas posibilidades, *ao* e *ó*, escolleuse a segunda polas razóns seguintes:

a) Aunque a primeira é a mais abundante na literatura medieval, non faltan exemplos, na mesma época, da segunda. A análise da situación fai pensar que a pronuncia xa non fora daquela *ao*, senón *ó* (un *o* aberto coma o de *porta* é o que ten hoxe a contracción), contado en ocasións como unha soa sílaba no verso; parece como se xa entón se tratara simplemente dunha grafía, como sucede hoxe en portugués, onde a pronuncia popular é asimismo *ó*.

b) A pronuncia en toda Galicia é *ó*.

c) Escribir *ao* pra pronunciar *ó* non parece rentábel. Ademais levaría, e de certo leva, a pronunciar *ao*, o que non está de acordo coa fala.

15. 2. Contraccións da preposición co artigo indefinido.

	un	unha	uns	unhas
de	<i>dun</i>	<i>dunha</i>	<i>duns</i>	<i>dunhas</i>
con	<i>cun</i>	<i>cunha</i>	<i>cuns</i>	<i>cunhas</i>
en	<i>nun</i>	<i>nunha</i>	<i>nuns</i>	<i>nunhas</i>

15. 3. Contraccións cos demostrativos.

	este	ese	aquel	estoutro	esoutro	aqueloutro
en	<i>neste</i>	<i>nese</i>	<i>naquel</i>	<i>nestoutro</i>	<i>nesoutro</i>	<i>naqueloutro</i>
de	<i>deste</i>	<i>dese</i>	<i>daquel</i>	<i>destoutro</i>	<i>desoutro</i>	<i>daqueloutro</i>

(2) Escolleuse como normativa a forma *coa* e non *ca* porque, estando as dúas formas vivas na fala de hoxe con vitalidade semellante, alternan no mesmo lugar e aínda no mesmo falante. Nesta situación, considerouse que unha forma plena non invalida unha forma reducida, e, se cadra, ó contrario si; ademais, evítase o risco de confusión coa forma *ca*, conxunción comparativa.

(3) As formas *polo*, etc. están de acordo coa nosa tradición e son case xerais en Galicia.

(4) A diversidade nace de escolle-la forma plena ou reducida da preposición, *para* ou *pra*. As primeiras non se unen ó artigo; as segundas si, e levan acento pra indica-la abertura das vocais e distinguilas da conxunción *pro* e a preposición *pra*.

15. 4. Contraccións cos indefinidos.

	outro	algún	un
en	<i>noutro</i>	<i>nalgún</i>	<i>nun</i>
de	<i>doutro</i>	<i>dalgún</i>	<i>dun</i>
con	<i>con outro</i>	<i>con algún</i>	<i>con un</i>

15. 5. Contraccións co pronome persoal de terceira persoa.

	el	ela	(elo)	eles	elas
en	<i>nel</i>	<i>nela</i>	<i>(nelo)</i>	<i>neles</i>	<i>nelas</i>
de	<i>del</i>	<i>dela</i>	<i>(delo)</i>	<i>deles</i>	<i>delas</i>
con	<i>con el</i> <i>coel</i>	<i>con ela</i> <i>coela</i>	<i>(con elo)</i> <i>(coelo)</i>	<i>con eles</i> <i>coeles</i>	<i>con elas</i> <i>coelas</i>

15. 6. Contraccións da conxunción comparativa *ca* co artigo determinado.

	o	a	os	as
ca	<i>có</i>	<i>cá</i>	<i>cós</i>	<i>cás</i> (5)

(5) No caso de *ca* + artigo, adoptouse a forma contracta por presentarse esta dunha maneira sistemática na fala; estas formas levan acento pra indica-lo timbre vocálico e distinguilas das formas *co*, *cos*

16. Léxico

16. 1.— Días da semana:

luns, segunda feira (1)
martes, terza feira
mércores, cuarta feira
xoves, quinta feira
venres, sexta feira
sábado
domingo

(1) Todas estas formas están, dalgunha maneira, presentes na fala de hoxe. Entre as variantes mais frecuentes da lista dada en primeiro lugar, está a forma castelá correspondente; escolléronse estas por corresponder á nosa tradición, estar xustificadas etimoloxicamente e ser rexistrables aínda hoxe.

A segunda posibilidade apuntada, *segunda feira*, etc., era ata non hai moito a única pra gran parte de Galicia, onde foron substituídas as formas tradicionais polas castelás; atópanse restos das *feiras* en falantes vellos de case os dous tercios do País.

(contracción da preposición *con* co artigo masculino) e *ca* (conxunción comparativa). Así debemos escribir: *é mais grande có meu, é meirande cá miña*.

Cando entre a conxunción e o artigo se interpón a preposición *a*, adoptámo-la grafía *ca ó, ca á* pra advertir que son tres as vocais en contacto, aínda que na fala tamén neste caso soe *có, cá*. Así, debe escribirse: *quero ó meu fillo mais ca ó de ninguén, quero á miña filla mais ca á túa*.

Cando a conxunción vai seguida da preposición *a*, aunque esta non leve tras de si un artigo, non se fai a contracción na escrita aunque esta se faga na fala. Debemos escribir *quêreme mais a min ca a ti*, pra indicar que ese *a* non é un artigo.

Cómpre sinalar que nos estamos a referir só ás contraccións de *ca*, non da conxunción *que*, pois esta non debe representarse na escrita: *díxenche que o vin onte, díxome que o meu é millor, contou-me que o fillo de Engracia tivera un accidente*.

16. 2.— Nomes dos meses do ano (2):

xaneiro
febreiro
marzo
abril
maio
xuño, San Xoán
xullo, Santiago
agosto
setembro
outubro, outono
novembro, Santos
decembro, Nadal

16. 3.— Nomes das estacións do ano:

primavera
vran
outono
inverno

(2) A elección destas formas fíxose conjugando a etimoloxía, a tradición galega, o resultado portugués e a fala viva de hoxe. Todas estas formas están vivas na fala. Hai mais variantes populares, pro pensouse que non conviña recargar demasiado as listas, escolléndose polo tanto as mais usuais e extendidas xeograficamente.

INDICE

	Páxinas
1. O alfabeto	7
2. O acento	8
3. A diérese	12
4. O guión	12
5. Acomodación de palabras e sufixos cultos	13
5.1 Grupos consonánticos	14
5.2. <i>-ancia, -encia; -cio, -cia</i>	20
5.3. <i>-iente, -iencia</i>	21
5.4 <i>-ción, -sión</i>	22
5.5. <i>-se</i>	23
5.6. <i>-ite, -te</i>	23
5.7. <i>-bel / -ble</i>	23
6. Outros grupos e sufixos de solución dubidosa	24
6.1. <i>cua/ca, gua/ga</i>	24
6.2. <i>-án</i> (alemán)	25
6.3. <i>-án</i> (irmán)	25
6.4. <i>-ón</i>	27
6.5. <i>-iño</i>	27
6.6. <i>-e</i> ou <i>-en?</i>	27
6.7. <i>-aría, -ería, -eiría</i>	28
7. Morfoloxía nominal	28
7.1. Formación do plural	28
7.2. Formación do feminino	31
8. O artigo	31
9. Os pronomes	33
10. Os numerais	35
11. O verbo	36
11.1. Paradigmas regulares	36
11.2. Verbos regulares especiais	39
11.3. Verbos irregulares	41
12. O adverbio	50
13. A preposición	50
14. A conxunción	50
15. Contraccións	51
16. Léxico	54

